Margareta Fatton har en fransk universitetsutbildning i samhällsvetenskap med psykologi och är verksam inom Cité Universitaire i Paris.

Gunilla Hallerstedt är leg. psykolog, specialist i klinisk psykologi, och är lärare och forskare vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

I

Klinisk redogörelse

Tolv sessioner av psykoanalytiskt arbete med en tonårspojke
Protokoll och teoretiska funderingar

Kliniska skrifter i form av nedskrivna sessionsprotokoll är sällsynta inom den psykoanalytiska terapin. Den verbala och grafiska dokumentation som Freud har gett oss av vissa av sina fall – när det gäller psykoanalys av barn tänker jag på Hans och på "Vargmannen" – jämsides med de teoretiska slutsatser han drog av dem är emellertid till stor hjälp för oss. Med dem öppnade han vägen för vårt personliga tänkande och för en konstruktiv kritik från vår sida.

Nu för tiden kan man läsa många små eller ytterst knapphändiga fragment som har tagits från flera hundra sessioner; det är fragment av tal, drömmar eller beteenden som oftast har till funktion att berättiga en teknisk forskning eller en diskussion rörande överföring[1] och motöverföring. Anledningen till urvalet av fragment gör en kliniker perplex.

Jag har för övrigt alltid ansett att andra psykoanalytikers närvaro under det terapeutiska arbetet kan vara av stort intresse när det gäller detta specifika arbete: att belysa vårt arbetssätt som får sin mening genom det mest exakta lyssnande och den största respekt för allt det som analysanden uttrycker av sitt omedvetna. Det blir härigenom möjligt att kritisera mottagligheten som omedvetet finns tillgänglig hos den som lyssnar och det blir på så sätt möjligt för oss att autentiskt återge det analytiska mötet

---

[1] "Överföring" är ett centralt psykoanalytiskt begrepp för en omedveten process. Denna innebär att känslor, förhållningssätt, förväntningar, önskningar osv. som tidigare riktats mot viktiga personer under barndomen, överförs på mänskliga objekt i nuet.

som vår motöverföring ständigt döljer för oss.

På min sjukhusmottagning har jag märkt att detta arbetssätt (med vittnen) bara störde personen som gick i psykoanalys hos mig när jag själv hindrades av de andras närvaro från att vara spontant uppmärksam och mottaglig. Under sådana här sessioner där biträdande psykoanalytiker är närvarande skriver en av personerna ner allt som sägs, både av patienten och av analytikern. Barnens teckningar sparas liksom de skisser, som jag själv gör under sessionerna så barnet ser det, av de olika faserna av deras lerfigurer. Rollen som scripta förefaller otacksam, men materialet är efteråt av mycket stort kritiskt intresse. Vad beträffar patientens och terapeutens mimik, samtidiga omedvetna gester och handlingar, kan alla iaktta dem. En senare genomgång av sessioner som följts på det här sättet ger en mer exakt kritisk förståelse.

Med den här modifierade tekniken av det analytiska "mötet" måste överföringsreaktionerna ta hänsyn till den samtidiga närvaron av andra som ibland tydligt sprider ut överföringen eller snarare dess emotionella komponenter: de andra personernas närvaro och lyssnande, som psykoanalytikerns interventioner öppet tar hänsyn till.

Alla de som närvarit vid kurer på sjukhus vet hur mycket man kan lära sig av dem och att analytikern och analysen därigenom avmystifieras, inte utan personliga motöverföringar. De vet vilka personliga erfarenheter de härigenom gjort beträffande formerna för den kvarvarande narcissismen[2] hos analytikern som ständigt är ifrågasatt i det analytiska mötet.

Tyvärr kan den här tekniken inte användas i alla situationer, både på grund av motstånden och av hänsyn till tystnadsplikten. Vi tvingas ofta att omarbeta och sammanfatta skildringen, lika mycket beroende på de val som vi gör avsiktligt som av narcissistiska skäl, vilka ibland tillåter oss att tillstå vår motöverföring och ibland hindrar oss från att erkänna den. Och problemet är

[2] Termen "narcissism" är bildad efter myten om Narkissos som blev förälskad i sin egen spegelbild. Dolto använder narcissism som begrepp med innebörden "kärlek till den egna personen".

alltid detsamma: att sanningsenligt överföra de erfarenheter vi gjort i vårt arbete.

Det är för att bidra till den psykoanalytiska forskningen som jag ansett det vara av intresse att redigera ett fall i dess helhet. Dokumentet som antecknades i detalj, i en mer eller mindre telegrafisk stil, har bara renskrivits. Skisserna av lerfigurerna har jag själv utfört under sessionerna; jag skissar de olika faserna av lerfigurerna som patienten gör medan han talar. Detta tillvägagångssätt, som blivit en vana hos mig, sker så gott som automatiskt och frigör min "svävande" uppmärksamhet.

Det fall jag återger här behandlades inte på en sjukhusmottagning med åhörare; den specifika överföring som sker när flera personer är närvarande gör det hela mer problematiskt och jag har valt att publicera ett fall som behandlats under ett "tvåmanskollokvium" på en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik[3]. Att jag valt det här fallet beror på det begränsade antalet sessioner som gjorde det relativt lättläst och inte nödvändiggjorde några strykningar. Läsarna får härigenom ett autentiskt dokument.

Skillnaden mellan det aktuella fallet och dem som följs på privata mottagningar är att kostnaden för en session betalas i en kassa på mottagningen och inte till psykoanalytikern. (Vi kommer för övrigt att se hur detta betalningssätt en dag skriver in sig i överföringen via fantasin om biljetten på stationen. En summa pengar går via en lucka till en sekreterare som lämnar ett kvitto.) Tiderna för sessionerna och deras rytm bestäms gemensamt av patienten, hans familj och mig. Om patienten inte kommer till en session betalar han inte för den. Jag bör säga att i det här fallet berodde frånvaron aldrig på patienten själv utan antingen på personen som följde med honom eller på att sessionen inföll under ett skollov. I ett enda fall var det jag som av personliga skäl ändrade tiden.

När det gäller valet av just det här fallet tror läsaren kanske att det beror på att där finns ett mycket specifikt sammanträffande av verkliga händelser; så är inte alls fallet. Var och en –

[3] [Fr. centre médico-pédagogique.]

neurotiker eller inte – har många unika händelser i sin personliga levnadshistoria. Vi kommer att upptäcka att det inte är dessa händelser som är viktiga ur psykoanalytisk synpunkt, dvs. som strukturerar individens utveckling i det omedvetna. Det är det sätt som individen reagerade på dem beroende på den då aktuella organisationen av drifter och personlighet. De händelser som upplevs inom familjen får en traumatisk betydelse enbart då individen på grund av dessa har undsluppit den förmänskligande kastrationen på de olika stadierna av den libidinösa utvecklingen.[4] I det fall vi ska läsa om hindrades Dominiques utveckling av en stympande oförmåga som framkallade ångest hos honom. De personlighetsinstanser som var på väg att utarbetas fann inte något stöd hos föräldrarna; varken verbalt eller i gester fick han det stöd som kännetecknar en mänsklig symbolisering. Det är tvärtom hans ångest som i familjen och socialt har blivit till en principiell verklighet, för honom en "lidandebild" av ångesten men en bild utan ord eller gester från andra.

Om mitt arbete kan ge anledning till kritiska och konstruktiva diskussioner – polemiken ligger enligt mig utanför fältet för den psykoanalytiska kritiken – har mitt arbete inte varit förgäves.[5]

---

[4] Jag hoppas att det jag nu sagt kommer att belysas av sammanhanget. Vad jag menar är att varje människa under sin utveckling stöter på smärtsamma men nödvändiga begränsningar av sina begär. Dessa begränsningars realitet medför verkliga och imaginära lidanden, upplevelser av kroppsstympningar och ångest. Detta får antingen som följd en patogen regression eller också en positiv utveckling (en kulturell och social sublimering), beroende både på vilken nivå individens strukturerade kroppsbild och hans språk befinner sig på och de reaktioner han möter i sin omgivning: språk, beteenden, ord och medföljande ångest.

De här processerna är mycket annorlunda före spegelstadiet, för barnet känner då inte till existensen av sitt ansikte. Enligt min uppfattning hänför sig psykotikernas patologi till preverbala och preskopiska [före spegelstadiet] erfarenheter av den egna kroppen, vilket är fallet med Dominique.

[5] På grund av tystnadsplikten har det givetvis varit nödvändigt att ändra namnen på några personer och orter. Detta förändrar inte det betecknande associationsvärde som de har för patienten.

Första sessionen: 15 juni

Första delen

Samtal med mamman

Efter att ha tagit emot Dominique tillsammans med hans mamma skickar jag ut Dominique i väntrummet för att rita och arbeta med modellera. Fru Bel stannar kvar inne hos mig.

Dominique Bel är en 14-årig pojke som sänts till oss för att få en diagnos och råd om placering. Han kom i puberteten för ett år sedan och hans skolgång har alltid varit avvikande. I två år har han varit under observation i en skola med specialpedagogik där han inte gjort några framsteg. Och hans beteende, som redan var stereotypt, verkar snarare ha försämrats.

Läkaren på en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik, som har följt honom i flera år, ansåg honom vara enbart förståndshandikappad, men sedan Dominique kom i puberteten befarar läkaren att han utvecklar schizofrena drag. Det är också det intryck erfarna personer i den sista skolan har och det är även mitt första intryck.

Dominique fick gå årskurs 3 på lågstadiet tre gånger. Därefter började han i den tidigare nämnda skolan där han, utan att störa undervisningen, inte har gjort några framsteg. Han sysselsätter sig med att rita. På följande sidor kan vi se några prov på hans *stereotypa teckningar* som varit likadana i åratal och alltid föreställt maskiner med motor: flygplan och bilar (aldrig båtar). Hans sätt att rita gör att de ser ut att vara i ett stycke. På samma sida finns det nästan alltid två teckningar som har gjorts åt motsatt håll: det som är den övre delen av sidan för den ena teckningen utgör nederdelen av sidan för den andra teckningen. Dominique gör också *stereotypa figurer i modellera* som vi ser ett exempel på i figur 3. För honom är det *"personer"*. De täcker

en oerhört stor yta eftersom de minsta är 40 cm långa. Han flyttar på dem med tillgjord varsamhet som om de vore kokta makaroner.

Dominiques utseende stämmer med åldern. Han är lång och smal utan att vara mager; han är mörk, håret är kortklippt, rakt och tjockt, pannan är ganska låg och han har redan litet skäggfjun runt munnen. Han går inte upprätt utan litet som en apa. Han har ett stereotypt leende och en inställsam röst, mycket gäll och med två tonlägen som om han inte kommit i målbrottet än. Han följer sin mamma med böjda armbågar, händerna hänger ner på samma sätt som hundars framtassar gör när de dresserats att gå på bakbenen. Pojken är fullständigt desorienterad i tid och rum. "Han kan absolut inte klara sig på egen hand och kan inte ens gå små ärenden i kvarteret åt sin mamma. Han är så disträ att han skulle kunna gå ut i pyjamas eller på vintern behålla överrock och tumvantar på sig inomhus på lunchen om man inte sade åt honom." Ett gåtfullt leende, med halvslutna ögon, kommer och går över hans stelnade mask.

Trots att han gått i samma skola i två år, dit brodern alltid följde honom, villade Dominique bort sig en gång när hans storebror var ouppmärksam (det har bara hänt en enda gång) och tog ett annat tåg än den vanliga rälsbussen. Han åkte till en intilliggande stad men lyckades ta sig hem igen efter en hel dags oro i familjen. När skolan är slut för dagen, skulle han följa med vem som helst om inte lärarinnan hindrade honom. Han tycks själv inte veta varför. Även om han pratar så svarar han inte på frågor, som vi kommer att se längre fram. Han har lärt sig läsa – hur, kommer vi att få veta senare. Det är ungefär allt. När det gäller räkning förstår han absolut ingenting, trots en avancerad pedagogik för personer som lider av dyskalkyli; han är tvångsmässigt sysselsatt med att räkna och repeterar multiplikationstabellen om och om igen utan resultat. Mamman säger att han då och då verkligen lägger sig vinn om att lära sig men att han vid andra tillfällen förtvivlad ger upp därför att han inte kommer ihåg någonting.

Han har inga vänner men inte heller några ovänner. Hemma leker han litet med bilar men han sysslar aldrig med något prak-

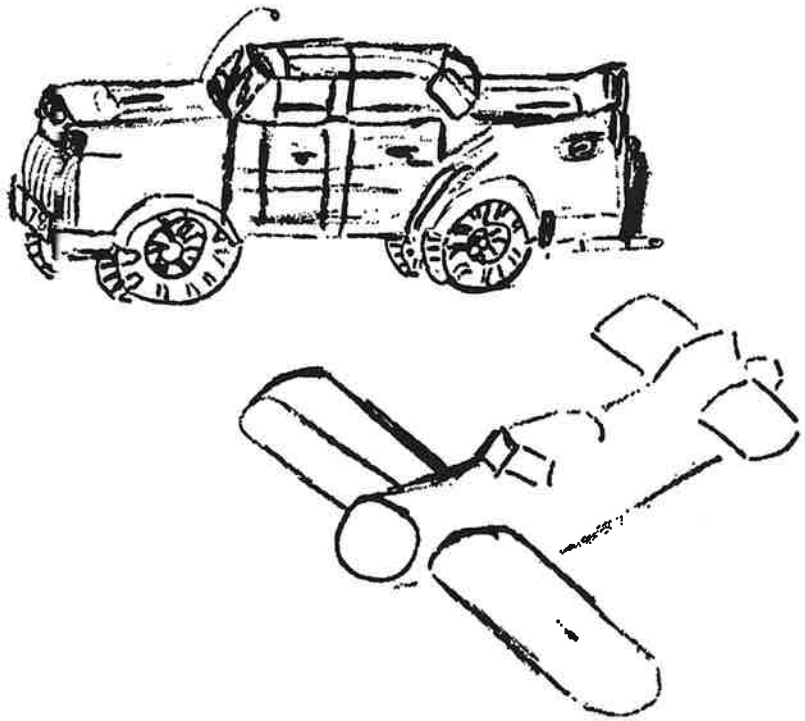

Figur 1. Teckningar som mamman hade med sig (gjorda innan pojken kom till kliniken).

tiskt. Han lär emellertid enligt mamman inte vara alltför fumlig med händerna(?); han tycker mest av allt om att rita. När han håller på med modellera tycker han om att göra sådana här långa snören som han sätter ihop. Mamman säger att "han sedan ett år tillbaka verkar vara påverkad av puberteten" trots att han inte alls förefaller att blygas för eller vara intresserad av sitt kön. "Men det är ju mitt intryck som mamma", tillägger hon. "Han tycker om att läsa och berättar sedan en tid tillbaka historier som han hittar på, antagligen för att vi ska tro att han är påhittig och fantasifull. För att göra honom glad lyssnar vi på honom eller, rättare sagt, vi låtsas göra det för att han ska få hålla på och prata men vi förstår ingenting av det han berättar." Egentligen är det mera vansinnestal än fantasier.

Dominique är andra barnet av tre syskon. Äldsta barnet är en pojke, Paul-Marie, som är två och ett halvt år äldre. Tredje barnet är en flicka, Sylvie, två år och nio månader yngre än Dominique. Enligt de betyg jag fått, och som kommer från skolan där Dominique har gått i två år, är pojken snäll och medgörlig, han har god vilja men saknar helt begåvning. Man säger att han är trevlig.

Mamman berättar att Dominique fysiskt är mycket frisk och motståndskraftig. De barnsjukdomar som hans syskon var mycket sjuka i fick han själv i lindrig form. Han tål all mat och alla typer av väder.

Enligt skolbetygen var pojken psykiskt och beteendemässigt normal fram till lillasysterns födelse, då han lär ha reagerat med häftiga svartsjukeutbrott som man tror är orsaken till hans nuvarande beteendestörningar. Han sattes mycket tidigt, redan innan lillasystern föddes, i en Montessoriförskola i närheten av föräldrahemmet. Han blev positivt mottagen och trivdes bra men när han kom tillbaka efter två månader, som han tillbringade hos sina farföräldrar i samband med systerns födelse, ville inte skolan ha honom kvar. Mamman försökte senare med andra förskolor men ingen av dem ville behålla honom.

Jag ber mamman berätta i detalj för mig vad som hände då, vilket följer här: När Dominique kom tillbaka från farföräldrarna fann han platsen upptagen i den babysäng i föräldrarnas sovrum

som han hade sovit i fram till sin avresa. Man placerade honom i en stor säng i hans storebrors rum. Han verkade inte alls reagera på detta men fick ett häftigt ångestanfall när han fick se sin lillasyster få bröstet. Han slet bort mammans bröst från henne därför att han inte ville se henne "äta mamma". Han började på nytt att göra i byxorna. Hans sängvätning hade aldrig riktigt upphört men nu började han också att bajsa på sig på nätterna och på dagarna både kissade och bajsade han i byxorna. Det var för övrigt därför som han inte fick vara kvar i förskolan trots att han hade varit väl integrerad i gruppen innan han åkte till farföräldrarna. När han kom tillbaka smutsade han ner allt, var odräglig, bråkig och aggressiv. Pojken fick alltså vara hemma.

På sommaren reste han sedan med sin mamma och syskonen till morföräldrarna. Där blev sommaren fruktansvärd: ständiga utbrott av trots, ilska och raseri. Dessa utbrott oroade mamman genom att de var så häftiga. Man var hela tiden tvungen att skydda honom mot sig själv och att skydda hans syster. En period av mutism och sömnlöshet. Saker och ting blev bättre vid hemkomsten. Han fick stanna hemma och var nu snäll och medgörlig. Vid sex års ålder är det dags att sätta honom i den obligatoriska grundskolan. Där visar han sig extremt okoncentrerad och har ingen kontakt med de andra barnen, är för övrigt inte aggressiv, fläckar ner sina skrivböcker, gör på nytt i byxorna fastän mamman hade lyckats få honom torr. Det var inför denna oförmåga att anpassa sig som lärarinnan efter några månader för första gången skickade honom på undersökning till barnneuropsykiatriska avdelningen på ett sjukhus i Paris.

Man gjorde psykotekniska tester på pojken, diverse undersökningar samt ett EEG. Ingen av undersökningarna visade på något patologiskt. Läkaren skrev ut medicin som gjorde honom stirrig och besvärlig, medan han tidigare hade varit okoncentrerad men mycket snäll. Man beslutade då om en psykoterapi hos en psykoanalytiker. Han gick i terapi i ett halvår, två gånger i veckan. Man upptäckte då hans tidigare svartsjuka som inte hade varit synlig kliniskt på länge. Därav orsaken till att mamman hade kunnat berätta så utförligt om den: vid det tillfället hade hon haft anledning att minnas allt som hade hänt och pojkens

beteenden när han var mellan två och ett halvt och tre år – allt det som hon på den tiden hade skyllt på en tillfällig trötthet på grund av luftombytena och att pojken växte. Till en början hade hon nämligen inte satt hans beteendestörningar i direkt samband med systerns födelse eftersom man inte hade lagt märke till hans svartsjuka.

Tack vare psykoanalytikern hade hon förstått och mycket väl kommit ihåg de prövningar som hennes pojke hade gått igenom och hon talade fortfarande om dem med medkänsla. Men hon undrar om det verkligen var "något sånt" (det vill säga en psykoterapeutisk behandling) som behövdes, för på det hela taget hade det inte skett någon förbättring. Pojken var mycket snäll före behandlingen och mycket snäll efter behandlingen. Man sade att hans mentala nivå var normal. Det var ett barn som uttryckte sig väl. Han var helt enkelt inte sällskapligt lagd. Han tyckte inte om skolan. Han var fortfarande sängvätare och tog sig ingenting för. Drömmande och passiv och utan att störa de andra vägrade han att ha kontakt med dem.

Efter sex månaders psykoterapi, som inte hade medfört någon förbättring, hade psykoanalytikern tydligen sagt att hon skulle upphöra med behandlingen, att saker och ting skulle förändras så småningom, att man skulle försäkra honom om att man tyckte lika mycket om honom som om hans syster, att man skulle behandla dem "lika" och låta honom börja skolan igen. Det var vad man gjorde.

Han gick således i grundskolan de två första åren, från sex till sju och från sju till åtta år, utan att lyckas lära sig läsa och nästan utan kontakt med andra. Han var stillsam och ängslig av sig utanför hemmet och i skolan höll han sig på avstånd från de andra barnen. Hemma var han mycket "snäll" mot sin lillasyster och beundrade villigt, som ett eko av den övriga familjen, alla framsteg hon gjorde. Psykoanalytikern skulle också ha gett rådet att eventuellt skicka honom till landet litet längre fram om detta verkade nödvändigt och kunde ske under goda förhållanden; pojken tyckte nämligen mycket om djur. Föräldrarna kom ihåg rådet när de ställdes inför Dominiques misslyckanden i skolan och de skickade honom till farföräldrarna i trakten av Per-

pignan på ett år. Där var han tillsammans med sin fasters barn. Det var han för övrigt mycket glad över och han lär ha varit mycket lycklig hos dem. När han kom tillbaka – han var då åtta år – kunde han läsa, men hemma återfann han en lillasyster som i sin tur gick i skolan och som hade gjort framsteg under hans frånvaro. Detta fick till följd att han nu inte kunde läsa längre. Mamman säger att hon då verkligen insåg att han var svartsjuk så snart han inte var ensam med henne. Hon kom ihåg de råd hon fått och sysselsatte sig med honom så mycket hon kunde och skämde bort honom så mycket som möjligt för att visa honom att hon inte tyckte mer om hans syster. Men skolarbetet gick fortfarande lika dåligt. Ändå hade mamman hittat en förstående lärare åt honom på lågstadiet. Tillsammans med henne började han så småningom kunna läsa igen och i fyra år – från åtta till drygt tolv år – stannade han kvar på samma läsnivå som gjorde det möjligt för honom att försjunka i historieböcker och sagoböcker, de enda böcker han läste.

Hans karaktär har inte förändrats sedan han var 8 år. Han är fortfarande snäll och lydig bortsett från att man måste göra allt åt honom, att han är tankspridd och att han inte vårdar sig; han skulle nästan kunna glömma bort att äta, klä sig och tvätta sig. Han glömmer allt och han är fortfarande sängvätare, vilket är mycket besvärligt. Det förefaller – utan att man är alldeles säker – som om sängvätningen inte hade varit något problem hos farmodern (när Dominique var i åttaårsåldern), "men han bodde på landet". Han leker ensam och berättar historier för sig själv som man inte hör men som han ser ut att ha mycket roligt åt. Han tycker om att skrämmas och klär ut sig "till spöke" med hjälp av lakan, men man bryr sig inte längre om det och han är mycket besviken över att man inte på allvar blir rädd för honom. Det låtsas man ibland för att glädja honom. Han har inga mardrömmar, sover bra. Maten är inget problem. Det verkar som om den aldrig varit det, inte ens under den första perioden med allvarliga störningar med mutism, sömnlöshet och total inkontinens. Förstrött, men rent och snyggt, äter han upp det som hans mamma lägger för honom, vad det än är.

Mamman säger också att han har "det som doktorerna kal-

lar fobier", panikrädsla för vissa saker, till exempel för cyklar. För allt i världen skulle han varken gå i närheten av en cykel eller försöka cykla. Han har också fobi för karuseller. När han är skräckslagen trycker han sig mot mamman och vågar inte röra sig. En gång på ett tivoli var han emellertid fascinerad av spöktåget: han var fullkomligt i extas och inte alls skräckslagen. Mamman säger också att han har tics, alltid samma meningslösa gester (vilka?) eller snarare manier, egendomliga beteenden. Vissa saker ska jämt vara på samma plats och man måste lägga tillbaka hans smutsiga underkläder i klädskåpet utan att tvätta dem. Han avskyr att hans strumpor och underkläder blir blöta. Han går gärna med på att byta underkläder men han skulle vilja att smutskläderna läggs tillbaka direkt i skåpet för att veckan därpå användas på nytt i samma skick. När det gäller honom själv är han skräckslagen för att bada men inte för att tvätta händer och ansikte. Han behöver fortfarande mammans hjälp med det.

Dominique saknar inte bara alla begrepp om räkning utan han saknar också sinne för proportioner. Till exempel tror han att det går lika bra att lägga något stort och omfångsrikt i en liten låda som i en stor. Han inser inte av form och storlek vad som kan finnas eller inte finnas i ett paket. Han har inte heller något begrepp om pengars värde. Han saknar varje logisk strukturering. Det enda han är bra på är att teckna. Hans teckningar är välgjorda, man känner igen de tecknade föremålen (alltid desamma) och föräldrarna hoppas att han senare ska kunna få ett arbete "i teckningsbranschen".

Han har undersökts med EEG och läkarna som undersökt honom och som följt honom genom åren liksom de läkare som nyligen undersökte honom på remiss från försäkringskassan har alla sagt samma sak till mamman: att man inte förstår hans fall. Man räknade med att "det skulle ordna sig" i elva–tolvårsåldern i och med att han blev könsmogen. Men det var bara sängvätningen som upphörde den sommaren han var mellan tolv och tretton år, samtidigt som han kom i puberteten. Det märkte mamman genom pollutionerna på lakanen men pojken själv gjorde inga antydningar om det. Han har aldrig onanerat. Alla läkare har ställt den frågan till mamman; hon visste inte att det existe-

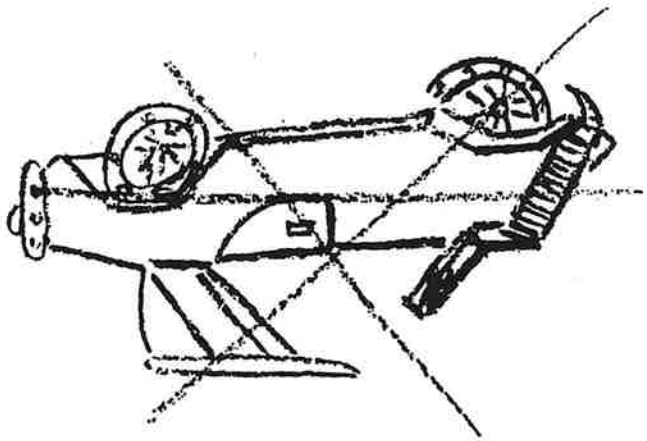

Spöktåget på ett tivoli utanför Paris.

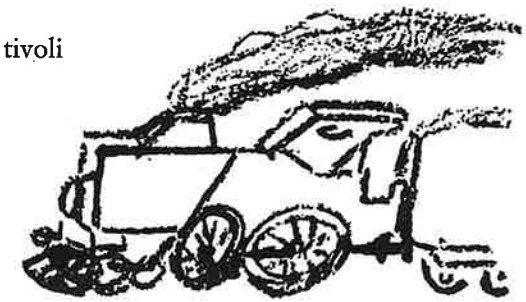

Figur 2. Stereotypa teckningar gjorda före behandlingen.

rade. Hon har aldrig sett honom göra det. Han har ingen som helst blygselkänsla. Som vi kommer att se längre fram är det något hon är mycket nöjd med.

Dominique är "fixerad" vid sin pappa, säger hon. Det är för övrigt första gången som vi talar om honom men det är allt hon säger. Dominique lär vara lik sin morfar som är mörk som mamman, något som han enligt henne lider mycket av. Pappan, brodern och hela pappans släkt, Bels, är långa och blonda.

Dominique undviker all kroppskontakt både med mamman själv och med andra; det gjorde han redan som liten tycks det henne, när hon tänker efter, redan innan hans lillasyster föddes. Förutom då han i panisk rädsla för karuseller eller cyklar trycker sig tätt intill henne eller någon annan, vem som helst, om hon inte finns i närheten.

I de skolor han gått i sedan han var sex år har man aldrig haft anledning att beklaga sig över honom; men hemma, utan att man riktigt kan säga hur, gör han livet omöjligt. Omöjligt betyder att han vänder upp och ner på allt. Ändå gråter han inte, han klagar inte över något. Men hans blotta närvaro gör livet svårt. Och ändå, om man verkligen tänker efter, gör han inte något som är speciellt otrevligt. Mamman kan inte riktigt förklara på vilket sätt livet blivit omöjligt för familjen. Hennes egen mamma, mormodern alltså, säger att allt kommer sig av att man gav efter för Dominiques nycker när hans lillasyster föddes och att man då skulle ha gett honom en läxa: eftersom han inte ville tala, skulle man inte ha talat med honom; eftersom han ville smutsa ner sig, skulle man inte ha tvättat honom; eftersom han inte ville sova, skulle man inte ha brytt sig om honom, osv. I själva verket har hennes egen mamma gett henne starka skuldkänslor för att hon kanske varit en dålig mor för Dominique. Den första psykoterapin skuldbelade henne också något, för att hon inte hade märkt att hennes pojke led så svårt av svartsjuka. Hon ställer sig tveksam inför möjligheten till ytterligare en behandling om man nu talar med henne om det. Hon är för övrigt rädd för att hennes man inte skulle acceptera det, han har nämligen inte mycket förtroende för "läkare". Han har funnit sig i att hans barn är och förblir "efterblivet". För övrigt var skälet till att hon kommit till

kliniken att hitta en lösning för det kommande skolåret och inte att få honom till behandling (för några veckor sedan gjordes ju en medicinsk utredning på uppdrag av försäkringskassan utan att man rekommenderade behandling). "Vad ska man göra?" Den äldre brodern ska nämligen sluta skolan och kommer inte längre att kunna följa Dominique till hans specialskola. Dominique hade kunnat stanna kvar där, man ville gärna behålla honom, han stör inte de andra. Men eftersom han måste ta tåget morgon och kväll kan han inte ta sig dit själv. Och mamman kan inte följa honom för hon har "sin dotter som hon inte kan lämna ensam". Hon letar alltså efter en passande internatskola och det är därför hon kommit till kliniken. Den första personen här som tog emot mor och son har bett om mitt utlåtande. Kort sagt förväntar sig fru Bel att jag ska ge henne råd om en internatskola med speciell studiegång.

Jag ber mamman om mer detaljerade upplysningar om henne själv och om hennes man. Hon berättar så här:

Hon är enda barnet till ett par som varit bosatt i Afrika där hennes far arbetade. Hennes föräldrar bor nu i östra Frankrike som de ursprungligen kommer från. Barndomen tillbringade hon i Ekvatorialafrika, där hennes far hade eget företag, sedan i Kongo där hon gick på internatskola. Hennes liv har varit extremt glädjelöst. Hon säger att den enda lyckliga tiden var i Kongo när hon bodde på internat hos nunnorna där hon gick i skolan och avlade första delen av studentexamen.[1] När de på grund av kriget kom tillbaka till Frankrike ville hon bli lärare som nunnorna som hon hade växt upp hos och hon började läsa till en fil. kand. i tyska i den icke ockuperade delen av Frankrike, efter att ha avlagt den andra delen av studentexamen i en stad i östra Frankrike. När hon var 18 år kände hon en sådan livsleda att hon ville dö och hon började äta så att hon blev kraftigt överviktig. Hon var ungefär 165 cm lång och vägde 98 kilo. Hon var mycket

[1] [Tidigare avlades proven för studentexamen i Frankrike i slutet av de två sista åren på gymnasiet.]

olycklig, kunde varken klä sig eller göra sig snygg i håret och var oerhört blyg. Hon försörjde sig redan som lärare i tyska samtidigt som hon studerade vidare på sin lärarutbildning, när hon lärde känna sin man som hade varit krigsfånge men lyckats fly. Han gick på en ingenjörsskola där han var mycket isolerad, långt hemifrån var han också. Hon anser att hon hade en enastående tur när hon träffade sin man och att de båda var "tvillingsjälar i ungdomens elände". Hon räknade med att göra klar sin fil. kand. men blev genast med barn. Hon fick Paul-Marie, som det inte var några problem med, och sedan Dominique som var ett mycket efterlängtat barn – fast de önskade sig hellre en flicka, men det var inte så viktigt.

Dominique: det finns inget att säga om hans tidiga barndom. Han var en fin unge, kraftig och livlig, men hon måste "erkänna" att hon tyckte att han var väldigt ful för han var mörk och hårig som hennes egen far. Hon ammade honom ett år, han gick när han var ett år, fick tänder mycket tidigt, började tala vid normal ålder, kanske till och med ovanligt tidigt, han talade faktiskt ganska rent redan före avvänjningen. Däremot hade han svårt att lära sig bli torr, något den äldre brodern hade lärt sig "med detsamma" eftersom han så gott som aldrig hade smutsat ner blöjorna. Detta är nog mycket relativt för hon säger att Dominique började göra på sig "igen" vid systerns födelse när han var två och ett halvt år, alltså hade han varit torr dessförinnan.

Hon talar om en kortvarig period när han var omkring 20 månader då han "smutsade ner sig" – hon kallar det "enkopres". När hon tänker efter var det när hon blev gravid med lillflickan. Hon tillägger att Dominique hade blivit torr igen när han började i Montessoriskolan och hade fortsatt att vara det hos sin farmor, dit hon hade skickat honom under den sista tiden av graviditeten och vid Sylvies födelse. Men så snart Dominique kom hem igen och hittade sin lillasyster hemma, visade han inte bara alla tecken på regressioner som tidigare beskrivits utan hon säger också, att han krävde att ha blöjor på sig som sin lillasyster och att bli ammad som sin lillasyster. Allt detta gick hon för övrigt med på då, vilket inte gjorde saken bättre. Dessutom hade han så gott som slutat tala. Han började för övrigt tala igen så

småningom, mutismen varade bara en kort tid, en månad högst. Allt det här drog hon sig till minnes då Dominique genomgick den första behandlingen och man gjorde henne uppmärksam på tiden runt Sylvies födelse.

Modern tillägger att saker och ting plötsligt såg ut att bli bättre en kort tid efter systerns födelse, efter sommarlovet, då de flyttade till en större våning. Det var när Dominique kom till det nya hemmet som han lär ha börjat tala igen och blivit snäll och lydig och torr, förutom att han kissade på sig på nätterna.

Dominique är jämn till humöret, han skrattar aldrig utom när han är ensam. Han gråter aldrig, han är ibland upprörd och rasande över saker som han inte vill att man ska göra men han säger det inte. Det syns. Hon känner honom väl.

Om sin man säger fru Bel att han "jobbat inom exportindustrin" sedan Dominique föddes. Hon är oerhört ensam sedan hennes man började med det här arbetet, "hon får vara både pappa och mamma". Hon säger att hennes man är hemma "mycket oregelbundet". Man vet aldrig om han kommer hem på kvällen och ibland stannar han borta flera veckor eller en månad utan att förvarna. Man får inte ringa till hans kontor heller för då stör man. "I början tyckte jag det var jobbigt men som tur är har jag barnen. Eftersom vi kommer så bra överens märker barnen inte någon skillnad och de saknar faktiskt inte någonting, även när deras pappa inte är hemma."

De har inga ekonomiska problem för hennes man tjänar bra. För att ge mig ett exempel på hur de har det säger hon: "I går kväll till exempel kom min man hem vid midnatt, vi pratade till klockan två på natten och sex på morgonen tog han sin resväska och gav sig av igen. Barnen träffade honom inte och han hade inte varit hemma på två veckor." Ett annat exempel: "Det var meningen att han skulle vara tillsammans med oss under pingsthelgen. Barnen gladde sig åt det men klockan sju på morgonen ringde telefonen och han var förstås tvungen att ge sig av; hans lilla resväska står alltid färdigpackad." I sitt arbete är han ofta tvungen att resa till Tyskland, och det är vanligtvis bråttom. Han är alltid beredd att resa vart som helst när telefonen ringer. De är två ingenjörer som slagit sig ihop, den andre är en duktig man av

enkelt ursprung, som läst till ingenjör på en teknisk högskola med högre status än hennes mans. Den här andre mannen, tror hon, är olycklig i sitt äktenskap. Han är gift med en rik kvinna. Deras barn har gått på internatskola sedan de var små och mannen intresserar sig enbart för sitt arbete. Hennes man och han är mera som två goda vänner än affärspartners. De kan lita på varandra. "Men det måste jag erkänna att trots att min man är så upptagen ställer han alltid upp när det behövs. När barnen föddes var han hemma och hjälpte mig varje gång. Jag kan räkna med att han ställer upp om det är nödvändigt. Han stannar hemma och tar hand om barnen och sköter hushållet och då är han som en god mor för dem. Förra året kunde vi vara tillsammans alla fem i två veckor under semestern, liksom året innan då det var första gången som jag och barnen åkte på semester med honom. När min man är hemma har han alltid något för händer. Han gillar att jobba i trädgården, sköta om båten och greja. Min man tycker om barnen så länge de är små men han gillar inte att barnen hjälper honom för han vill göra ett bra jobb som ger resultat och barn är ju alltid i vägen. Och eftersom han inte har så mycket tid när han är hemma kan han varken sysselsätta sig eller prata med dem särskilt mycket. Men genom mig får han reda på allt och mig har han fullt förtroende för."

Jag frågar henne hur hon klarar av att hennes man är borta så ofta. Hon svarar: "Som tur är har jag mycket att göra, jag har mina tre barn och jag gör allting själv. Jag tycker om det och så ägnar jag ju mycket tid åt min dotter. Jag hjälper henne med läxorna, hon behöver mig faktiskt väldigt mycket. Och sen är det ju allt hushållsarbete. Men det är klart, hemma hos oss umgås vi aldrig med någon. Så därför träffar Dominique ingen annan man än sin pappa för han har alltid haft kvinnliga lärare i skolan. Ett par gånger om året, på söndagar, är vi bjudna till ingenjören som arbetar ihop med min man. Vi tar med oss den äldsta pojken och Sylvie men inte Dominique; min man skulle bli generad inför chefens fru. Alla tre barnen beundrar sin pappa mycket och de tycker om att hjälpa till när vi är ute med båten på semestern, alla utom Dominique som är rädd för vatten fast han har lärt sig simtagen. Så Dominique stannar kvar och leker

på stranden i en klubb med barnpassning medan vi andra är ute med båten tillsammans med min man."

Hennes egna föräldrar? Hur är de?

Hon säger ingenting om sin mor. Om sin far säger hon att han var oerhört sträng mot henne när hon var ung. Sedan hon gift sig gör han i gengäld absolut allt för att glädja henne. Men, påpekar hon, "jag är övertygad om att om min man och jag skulle börja bråka om något så skulle han hålla med min man för båda mina föräldrar behandlar min man bättre än den son som de alltid sörjt över att inte ha fått. Mina föräldrar ville inte ha en dotter!"

Hennes svärföräldrar?

Hon säger att de bor i Pyrenéerna. Hennes svärfar är en pensionerad högre officerare som inte tål att bli motsagd – han har alltid rätt. Men han verkar vara mycket godhjärtad. Hennes man och hans pappa kommer inte överens. Var och en har sina idéer och de pratar helst inte med varandra. Hennes man Georges är äldst av syskonen, han är nu 42 år. Han har haft en svår uppväxt: officersson, flyttade sjutton gånger, inga strålande studieresultat verkar det som, men på den tiden brydde man sig inte om det och trots usla skolbetyg flyttades man upp från klass till klass, så mycket lättare som han bytte skola varje år. Det har inträffat flera dramatiska händelser i deras familj: "Brodern som kom efter min man dog genom en olyckshändelse när han var ett och ett halvt år och min man var fem. Han svalde en del av det leksakståg som min man lekte med." Hennes man har sagt att han minns det hela mycket väl och att den tomma barnsängen hade gjort ett fruktansvärt intryck på honom. (Vi bör notera detta därför att det var just den här barnsängen som han inte ville skulle stå tom mellan de egna barnen. Paul-Marie fick ligga kvar i barnsängen ända tills Dominique fick ta över den för pappan skulle inte ha stått ut med att se den tomma barnsängen i föräldrarnas sovrum. På samma sätt som Dominique utan över-

gång hade tagit Paul-Maries plats tog Sylvie Dominiques plats, när han var hos sin farmor, utan att man hade köpt en säng till honom innan det tredje barnet föddes.) Likaså fick barnen inte leka med tåg när de var små på grund av det som inträffat och den eventuella risken: "men det verkar som om min mans oro gått över, för vi har haft ett elektriskt tåg hemma i några år nu utan att min man verkar ha en tanke på någon olycka."

Efter brodern som omkom genom en olyckshändelse föddes en syster som är sju år yngre än Georges och som kallas Monette, nästan samma smeknamn som fru Bels. Hon är gift och bor i närheten av föräldrarna. Hon har fem barn, de skulle ha varit sex men även där har det inträffat en tragisk händelse. En pojke som föddes med hjärtfel, en "blue baby", dog sex månader gammal när Dominique var hos farföräldrarna. Och, eftersom hon har till princip att alltid säga sanningen till sina barn, i motsats till sin egen mor som påstår att man inte ska säga sanningen till barn, varken om livet eller om döden, ville fru Bel att Dominique skulle se sin lilla döda kusin. Hon förklarade för honom hur man skulle begrava honom och hur kropparna förvandlas i jorden. Denna händelse inträffade när han var åtta år.

I familjen Bel återstår alltså bara hennes man och hennes svägerska, två barn av fyra: för herr Bel hade en bror som var tolv år yngre än han men denne försvann under en vandring i bergen när han var 17 år, samma år som Dominique föddes. Det var en fruktansvärd händelse som hon berättar om så här: "Han hade åkt upp i Pyrenéerna tillsammans med sin syster och en ung man och när de befann sig på en smal, brant väg tappade kamraten en fin slidkniv som gled ner i snåren i sluttningen. Min svåger sade: 'Jag ska gå och leta efter den, fortsätt ni, jag tar en genväg för att hinna ifatt er', och sedan dess har han varit försvunnen. Man trodde att han hade blivit tagen för att vara en spansk flykting eller att han hade drabbats av minnesförlust. Man letade efter honom i Francos fängelser. I tre år bevarade hans föräldrar hoppet. Han kunde inte dödförklaras för jag tror att det krävs tre år innan man kan dödförklara en person som försvunnit. Det var fruktansvärt, vilket lidande, jag väntade Dominique då. Först tre år senare, när jag väntade min dotter, satte man upp en mar-

morplatta till Bernards minne men man har aldrig kunnat ha någon ceremoni i kyrkan, därför att man fortfarande hyste ett vagt hopp om att man en vacker dag kanske skulle hitta honom. Mina svärföräldrar är troende katoliker men mina föräldrar går inte i kyrkan. Jag går i kyrkan eftersom jag uppfostrades hos nunnorna."

Hennes andra barn?

Hon säger att den äldste sonen vill bli konstnär, att det har gått dåligt för honom i skolan de två sista åren men att pappan till en början ville tvinga honom att fortsätta studierna, trots utlåtande från skolan där man ansåg att han aldrig skulle kunna få ett betyg som skulle räcka till vidare studier.

Han går i årskurs 9 på högstadiet. Han är tvungen att sluta och det är för övrigt det som har beslutats för nästa skolår, trots faderns önskemål. Och det är detta som nu gör att man försöker få tag på en institution för Dominique. Fadern, som blev ingenjör efter att ha flytt från Tyskland, skulle hellre ha velat bli tandläkare eller inredningsarkitekt men det var för långa studier. Paul-Marie, äldste sonen, har säker smak när det gäller kläder, som sin far. Mamman säger att hon däremot inte har någon smak. (Som vi vet har Dominique inte någon "smak" för sådant som har med munnen att göra.) Hon säger om den äldste sonen "att han är ganska mogen för sin ålder och att han inte gillar flickor. Han förstår inte hur pojkar kan flörta med flickor. Det går också över hans fattningsförmåga hur en man och en kvinna kan ligga med varandra".

Han är för "pryd" säger hon och upprepar: "han är också mycket mogen för sin ålder och jag tror att det beror på att vi är så mycket tillsammans."

Flera gånger återkommer ordet *"vi"*. Hon och hennes äldste pojke bildar ett par. – "Oroar det henne att han är kvinnohatare?" – "Nej, hans attityd gentemot flickor bekymrar mig inte särskilt, för min man är likadan och han tycker att det är bra att den enda kvinna som en man ligger med är sin fru, både första gången och för all framtid. Så var det förresten för oss båda och min

man intresserar sig inte för kvinnor, den saken kan jag vara lugn för. Han har bara mig och sitt arbete." Paul-Marie träffar kamrater, spelar gitarr och tycker om att dansa men det är bara av estetiska skäl som han uppskattar flickor. Han ska börja på konstskola.

Nu berättar hon litet mer detaljerat om Dominique. Hon säger: "Han har känsla för rytm. När hans bror har kamrater hemma och de spelar dansskivor så dansar Dominique för sig själv i rummet bredvid. Men om han märker att man tittar på honom slutar han omedelbart. Dominique är mycket skygg. När vi är ute på stan tillsammans går han alltid tio meter framför oss – han stryker längs husväggarna därför att han är rädd för bilarna – eller tio meter framför sin bror, när hans bror är med honom. Och det tycker inte hans bror om för han kan ju ta fel buss eller tåg. Dominique var mycket orolig i dag. Vi hade berättat för honom att han skulle träffa en kvinnlig doktor. Han är rädd för att det är en doktor för dårar och han är rädd för att man ska hålla honom kvar och låsa in honom." Han säger till mamman: "Jag är ju intelligent men jag är inte bildad och så sätter man mig i en skola med efterblivna barn", och, säger hon, "det bevisar att han inte förstår innebörden av de meningar han upprepar."

Hennes dotter?

"Hon är mycket lik min man. Hon tycker om att hjälpa människor, hon skulle vilja bli läkare. Hon är inte händig men hon är duktig på att laga mat och att ta hand om småbarn. Hon älskar skolan och hon har många vänner." Har hon själv några vänner? "Oh nej, jag har inte tid och så bodde jag för länge i Afrika och alla väninnor som jag hade där är spridda för vinden. Jag skulle förresten hemskt gärna ha velat stanna kvar i Afrika och gå kvar på internatskolan, om det inte hade varit så att vi blev tvungna att åka tillbaka till Frankrike och att jag var tvungen att snabbt försörja mig själv. För mig var internatskolan ett paradis. Vi skrev bara en gång i månaden till våra föräldrar och det tycker jag var

bra. Något jag verkligen tyckte om var att vara scoutledare för de svarta barnen. Jag har aldrig varit rädd för att umgås med svarta. Jag har förresten fått en bedrövlig uppfostran, jag visste absolut ingenting. Jag vet inte om min mor har rätt, hon tror att Dominique har blivit för bortskämd, jag vet faktiskt inte." Fru Bel säger vidare att hon skulle ha varit mycket lycklig om hon hade kunnat bli nunna och undervisa i det svarta Afrika, men att hon också är mycket lycklig med sitt liv som hustru och mor.

Så avslutas samtalet som föregår min första kontakt med Dominique. Innan jag träffar honom talar fru Bel om för mig att hon inte kommer att fatta något beslut innan hon har talat med sin man oavsett vilken åsikt jag har eller vilket råd jag kommer att ge henne.

Andra delen

Samtal med Dominique ensam

Dominique kommer nu in med figuren i modellera som han gjort "till tanten på mottagningen" och som han har valt den gröna modelleran till (se figur 3). Den är typisk för alla de figurer som han gör på ett stereotypt sätt sedan länge. Han uppträder så som jag beskrev nyss, har en nasal, tillgjord och mycket gäll röst, han tittar inte på mig – undviker han min blick med flit? Han sneglar, med pupillerna skymda bakom ögonlocken, på sin figur i modellera som han rör vid och försiktigt klappar på med fingertopparna. Jag presenterar mig och frågar honom om han har någonting att säga för att förklara för mig hur han själv känner sig. Han säger med sitt ängsliga, stela leende: *Joo – jag är inte som alla andra. Ibland när jag vaknar tänker jag att jag har varit med om en verklig historia.* (Det är, exakt återgivet, de första ord han säger till mig.)

Jag säger: *Som har gjort dig overklig.*

Han: *Ja, just det! Men hur vet du det?*

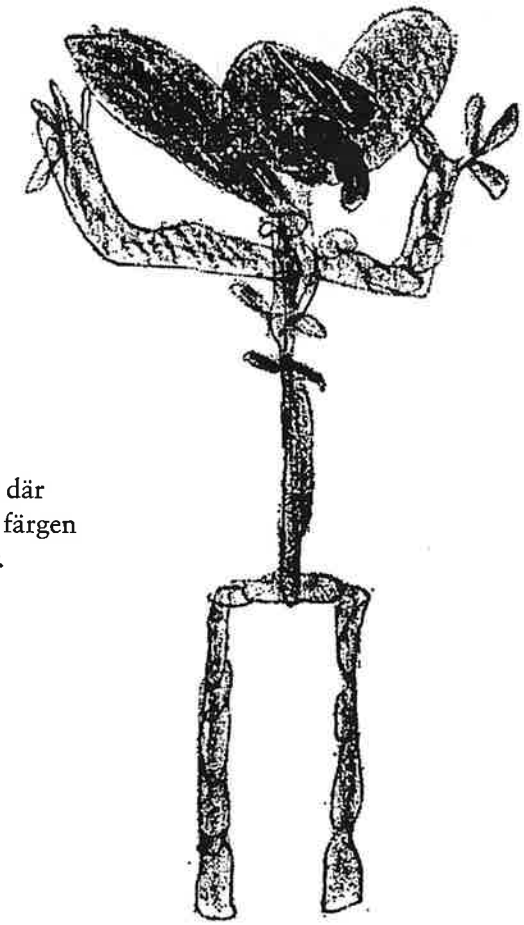

Modellera där den gröna färgen dominerar.

Figur 3. Exempel på de stereotypa figurer i modellera som Dominique gjorde före behandlingen (den använda ytan är alltid mycket stor). Höjd 40 cm.

Jag: *Jag vet det inte, det är vad jag tänker när jag ser dig.*

Han: *Jag trodde att jag skulle komma tillbaka till rummet* [fr. la salle] *när jag var liten. Jag var rädd för inbrottstjuvar, dom kan stäla pengarna, dom kan ta matsilvret, du kan inte tro allt vad dom kan ta.*

Han tystnar. Jag tänker för mig själv: Rummet [fr. la salle], skulle inte det kunna vara "skitungen" [fr. la sale] och säger sedan: *Eller också din lillasyster?*

Han: *Oj då! Det var värst, hur kan du veta allt?*

Jag: *Jag vet ingenting på förhand utan det är för att du använder dina egna ord för att berätta saker för mig och att jag gör mitt bästa för att lyssna på dig. Det är du som vet vad du varit med om, inte jag. Men tillsammans kommer vi kanske att kunna förstå.*

Tystnad. Jag väntar en lång stund och säger sedan:

Jag: *Vad tänker du på?*

Han: *Jag försöker komma på vad det är som är fel i livet. Jag skulle vilja vara som alla andra. Till exempel, när jag läser en läxa flera gånger, så kan jag den inte i alla fall dagen därpå. Ibland så tycker jag att jag är dummare än dom andra, jag tänker, det här går inte längre, jag pratar bara dumheter* (han säger det med gäll och genomträngande röst och betonar varje stavelse).

Jag: *Men det är alldeles rätt att du bara pratar dumheter. Jag märker att du inser det själv. Kanske är det så att du har klätt ut dig till knäppskalle för att man inte ska gräla på dig.*

Han: *Jaa, så är det nog. Men hur kan du veta det?*

Jag: *Jag vet det inte, jag ser bara att du klätt ut dig till dåre eller*

till idiot och att du inte är vare sig det ena eller det andra eftersom du själv märker det och vill ändra dig.

Han återkommer nu flera gånger till sina tvångstankar rörande multiplikationstabellen. En gång för alla säger jag till honom att *jag inte bryr mig om det, att alla dom här räkneuppgifterna för skolan, det intresserar mig inte, att han inte kommit hit därför att jag är lärare utan därför att jag är doktor och för att ta reda på hur han ska kunna sluta vara galen och då verkligen göra som alla andra om han vill det, överallt och inte bara i skolan med siffrorna.*

Jag säger vidare till honom: *Det som är viktigt i livet är inte vad du gör med dina läxor, skrivböcker eller skolböcker, det är hela ditt sätt att vara på, att inte vara verklig, och allt som försiggår inom dig och som du inte vill tala om. Jag träffade din mamma nyss och pratade med henne och jag ska träffa din pappa.* Nu förklarar jag för honom – men lyssnar han på mig? – vad tystnadsplikt är och att vi inte kommer att göra något utan pappans tillstånd. Han behöver inte uttryckligen önska det men han måste acceptera att Dominique kommer hit och att vi båda två tillsammans försöker förstå vad det är som hindrar honom från att vara som alla andra.

Jag talar med mamman igen, nu i Dominiques närvaro, och säger till henne att jag ska träffa honom och pappan tillsammans. Eller, om pappan inte kan komma samtidigt med henne och Dominique om två veckor, före sommarlovet, ber jag att, i värsta fall, åtminstone få träffa pappan ensam när det passar honom, även sent på kvällen på min privata mottagning utanför kliniken. *Det är absolut nödvändigt att han kommer. Inför mamman upprepar jag för Dominique att det inte är för att pappan så sällan är hemma som han inte räknas (sic) och att mamman för övrigt aldrig gör någonting utan att först ha rådgjort med pappan.* Jag upprepar för Dominique att klinikföreståndaren (som han redan träffat), jag själv och kanske också hans mamma tror

att man skulle kunna försöka sig på ett arbete tillsammans med doktor Dolto (mig) men bara om pappan går med på det.

Nu vill Dominique, som uppenbart inte är intresserad, gå härifrån. Han ska vänta på sin mamma i väntrummet och när fru Bel blir ensam med mig frågar hon: "Doktorn, vad anser ni om det?"

När jag återger ordväxlingen med Dominique ser vi – läsaren och jag – att det uppstod kontakt mellan oss. Helhetsintrycket som han gav var ändå psykotiskt men samtidigt intelligent: han uppträdde frånvarande, med tillgjord röst, stelnat leende och avståndstagande; han var oförmögen att ta mig i hand och se mig i ögonen, han undvek att säga adjö genom att fly som en katt eller ett uttråkat småbarn när jag talade med hans mamma.

Jag förklarar för fru Bel vad jag anser: "Det rör sig inte alls om ett förståndshandikappat barn utan om ett intelligent psykotiskt barn och enligt min uppfattning är det inte skolan som är problemet utan hans mentala hälsa och att han inte har några sociala framtidsmöjligheter. Min åsikt är att man absolut måste försöka med en psykoterapi igen innan man, med hänsyn till hans ålder, beslutar att placera honom på ett ställe där man skulle kunna ta emot honom, det vill säga i något slags skyddad verkstad, ett slags verkstad specialiserad för handikappade, och inte i en skola. Men man borde besluta om en sådan placering enbart om man misslyckas med en psykoterapi som man fortfarande kan försöka med eftersom han nyss kommit in i puberteten och det är en gynnsam period för en psykoterapi. Det är bristen på kontakt, hans liv vid sidan om var han än befinner sig, som är det verkliga problemet och som gör att han, med eller utan utbildning, inte kan anpassa sig trots att han är intelligent."

Hon säger då: "Min man kommer att säga allt ni vill men, ni förstår, han är skeptisk, han har bara förtroende för kirurger och inte alls för läkare i övrigt. Det är sorgligt att man inte kan operera i såna här fall." Hon tillägger: "Om min man och jag inte är överens, talar vi aldrig om det för barnen. Det ser alltid ut som om vi hade samma åsikt. Min man kommer säkert inte att hindra er från att träffa Dominique igen men han har dålig erfarenhet av Dominiques psykoterapi när han var liten. På den tiden sade man åt oss att behandla honom precis likadant som

lillasystern, att visa honom kärlek och att det skulle ordna till sig; min man anser att eftersom vi gjorde allt man sade till oss och ingenting blivit bättre så beror det på att det inte finns någonting att göra. Han har funnit sig i det. Och sen så sa man att det skulle ordna sig med tiden, med mycket kärlek och tålamod, men han blir bara konstigare och konstigare. Det märks mer nu, tidigare tänkte man inte så mycket på det." Jag säger: "Just det, det är därför som jag anser att man bör försöka förhindra att det utvecklas till 'vansinne'."

En vecka efter det här besöket kommer det *ett brev från fru Bel* där det bland annat står:

"... Jag måste erkänna att jag blev djupt skakad när ni lugnt förklarade för mig att Dominique var sinnessjuk och att det var som sådan han skulle vårdas medan man i tolv år bara har sagt: han är sent utvecklad men det kommer att ordna sig med mycket kärlek och tålamod. När den första chocken lagt sig tror jag att jag föredrar er diagnos; den förklarar nämligen mycket som oroat oss. Jag förstår inte varför den mentalhygieniska gruppen som undersökte honom i två dagar inte sade det till oss. Om de hade sagt till oss: allt måste göras för att bota honom, han kan bli bättre! I stället sade de till oss: ni måste hitta en skola åt honom, ha honom kvar hemma så länge han inte är till för mycket besvär. Det kan ordna sig med tiden. Jag kan i alla fall tala om för er att Dominique helt har förändrats sedan han träffade er. Han som hittills betett sig som en främling hemma försöker nu jämt att hjälpa till utan att vi över huvud taget ber honom om någonting. Han städar, gör i ordning skåpen, rusar ut i köket för att jag ska slippa gå, så fort han märker att det saknas någonting på bordet. Han är enastående snäll och hjälpsam mot alla i familjen. Det enda han vill är att göra andra glada, han passar på varje tillfälle att hjälpa till. Jag måste säga att han är rörande. När jag inte hör honom rumstera om längre på sitt rum går jag upp och tittar och hittar honom i färd med att förtvivlat mumlande öva på en multiplikationstabell som han har i sin räknebok. Han skulle så väldigt gärna vilja klara sig i skolan. Och häromdagen sade han efter att förgäves ha ansträngt sig: 'Men

tror du att jag någonsin kommer att bli duktig i skolan?' Jag svarade: 'Bry dig inte om det, lägg ifrån dig den där räkneboken, det är snart sommarlov nu och doktor Dolto har sagt att det är onödigt att du tröttar ut huvudet med det där och att det inte är det att du är dum utan att det är något som slagit slint i huvudet på dig och att det kanske kan ordna sig ...' "

Sedan kommer det ett *oroligt brev* därför att hennes man, som absolut vill träffa oss, inte har blivit kallad.

Pappan kallas till besök.

Herr Bel, Dominiques far, kommer den 30 juni tillsammans med sin fru och sin son.